

*Леонід Коваленко
(Київ, Україна)*

**«..ДЖЕРЕЛО НАЙПОТРІБНІШОГО НАУКОВОГО ЗНАННЯ ТА
НАЙКРАЩА ДИСЦИПЛІНА РОЗУМУ» (ПРИРОДА ЯК ЗАСІБ
ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЗА ІДЕЯМИ СОФІЇ РУСОВОЇ)**

Проблема відбору відповідного змісту освіти сьогодні є серед найбільш актуальних. Вона стала предметом широкого обговорення у наукових колах – серед філософів, психологів, педагогів, фізіологів, серед педагогів-практиків, серед батьків, у засобах масової інформації. Ця проблема є предметом дослідження багатьох науковців (Г.Беленька, І.Бех, А. Богуш, Н. Бібік, Н.Гавриш, О. Кононко, В. Кремінь, К.Крутій, Т.Панасюк, Т.Піроженко, О. Проскура, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін.). Особливо ця робота активізувалась у період оновлення Закону України «Про освіту» та Державного стандарту освіти для початкової школи.

Важливість проблеми змісту освіти підкреслила О. Савченко зазначаючи, що «через засвоєння змісту освіти особистість готується до збереження й розвитку культури (у широкому її розумінні). Тому зміст шкільної освіти, навіть у початковій школі, не може бути вузьким. Він має живитися різними джерелами, серед них найголовніші – наука, виробничі технології, краєзнавство, людинознавство, педагогічні й психологічні знання тощо» [11, с. 52].

Великої уваги визначенню змісту освіти надавала Софія Русова. У концепції національної школи і дитячого садка С. Русової засади, що визначають зміст роботи дитячого садка, посідали провідне місце. Для дошкільної ланки і початкової школи, на переконання видатного педагога, основний зміст має складати природознавство «як джерело найпотрібнішого наукового знання, як найкраща дисципліна розуму, що призвичаює дитину до пильних спостережень, до послідовних висновків, як предмет, що має найкращий моральний і естетичний вплив на виховання дитини» [8, с. 21].

Основу змісту освітньо-виховної роботи з малятами має складати природознавство. Саме природу С. Русова ставила на перше місце, визначаючи зміст цієї роботи: «Щодо окремих «наук», які найкраще задовольняють першу

цікавість дітей, то серед них на першому місці треба поставити природознавство» [0, с. 197]. Вона писала, що наші діти повинні стояти якнайближче до природи [Ошибка! Источник ссылки не найден., 177], а далі додавала: «Хай дитина сама п'є з природи» [0, с.194], адже це – «джерело невичерпних і різноманітних знань» [7, с. 56]. Особливе значення при ознайомленні дітей з явищами природи С. Русова надавала рідній природі, подаючи стисло схему власної системи ознайомлення дітей з нею [0, с.188], стверджуючи, що «...від ранньої весни до пізньої осені може природа стати вчителькою і виховницею» [7, с. 56]. Рідну природу С. Русова називала «великою книгою життя, в якій треба дітей навчити читати» [7, с. 56].

Видатний педагог підкреслювала колосальний вплив природи на емоційну сферу дитини і радила вихователям і батькам на це зважати в роботі з дітьми. «Естетичне почуття краси природи створює в душі дитини настрої близький до релігійного. Воно викликає думку, хто створив усю цю красу і скільки в ній безпосередньої правди. З того моменту, коли краса об'єднується з правдою, естетизм вже набирає моральної сили; той настрої викликаний в душі дитини красою, вже стає моральним, він творить лагідність і змагання до добра; злість, заздрість, вередування кудись відходять ген далеко і добро опановує серцем, настроєм дитини. Такі настрої мають велике значіння у вихованню, вони підносять розуміння дитини, її моральну свідомість наближають до ідеалу» [9,с. 133].

Для ознайомлення дітей з природою С. Русова радила використовувати методи і прийоми, якими користуються педагоги і нині. Але перевагу вона віддавала лише методам безпосереднього контакту дітей з природою, обстоюючи думку про те, що знайомити з природою дітей треба не з книжок, картинок, розповідей, а у безпосередньому спілкуванні з нею («...щоб діти могли взяти в руку, понюхати, помацати...») [0, с.189]. Великого значення надавала С. Русова такому методу безпосереднього ознайомлення дітей з природою як екскурсії у природу. «Бачити власними очима, переживати вражіння», – пише С. Русова, і цим вимогам найкраще відповідають екскурсії, що розумно обставлені» [00,с.26]. Екскурсії навчають дітей не тільки дивитись

навкруги, а й бачити різноманітні явища природи в усіх деталях, пізнавати зв'язки у природі. С. Русова зазначала, що без екскурсій неможливо дати дітям свідомі знання з природознавства.

Наступний метод безпосереднього ознайомлення дітей з природою, широко описаний С. Русовою, – праця в природі. Вона зазначала, що навчати природи треба «діяльно, працею самих дітей» [8, с. 20].

Доволі актуальною є порада С.Русової використання такого методу безпосереднього ознайомлення дітей з природою, як проведення дослідів у природі та експериментування. «Ніщо так, як природа, не дає стільки цікавого, різноманітного матеріялу для навчання, ніщо так не розвиває самостійну думку – порівняння, спостереження, аналіз і синтез, як постійні досліди різних фактів і явищ природи в безпосередньому знайомстві з нею», - підкреслювала С.Русова [9, с.132]. Дітей С. Русова порівнювала з пташенятами, які не можуть жити в кам'яних мурах, віддалених від живої природи. І тому вона радила, щоб біля кожного міського дитячого садка був город чи садок, де діти мали б можливість садити квіти, городину, спостерігати за їх ростом і розвитком та умовами їх найкращого росту [7, с. 57].

Розкриваючи загальне виховне значення природи, С. Русова підкреслювала її вплив на фізичне, естетичне, розумове виховання [8, 20–21]. Але «найважливіше завдання природи, на думку С. Русової, – це плекання любові до рідного краю. Враз із пізнанням його скарбів вчиться дитина цінити й шанувати те, що своє» [7, с. 57]. Подібні ідеї обґрунтовують і сучасні дослідники, такі як: Г.Беленька, Н.Гавриш, Н. Лисенко, М. Машовець, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін.

При формуванні у дошкільників дбайливого ставлення до природи, зазначає Г.Беленька, – першорядним є розвиток почуттів як особливої, надзвичайно складної і тонкої сфери ставлення до навколишнього. Розв'язання проблеми можливе лише за умови виховання у дітей гуманістичних, естетичних інтелектуальних почуттів. Ігнорування й недооцінка їх призводить або до суто споглядацького ставлення до природи, або лише до формального засвоєння знань про неї. Необхідність комплексного підходу зумовлюється власне

природними об'єктами, що є носіями естетичних, моральних та інтелектуальних начал [2].

На нашу думку, ідеї С. Русової щодо ознайомлення дітей з рідною природою є для педагогів-дошкільників науково обґрунтованим і практично апробованим варіантом реалізації виховної та освітньої мети засобами природи. Зіставляючи цю вимогу концепції С. Русової і засади сучасних документів, приходиш до переконання в абсолютно сучасному звучанні цієї вимоги. Ідеї С. Русової про виховання дітей засобами природи знайшли продовження у Базовому компоненті дошкільної освіти (2012 р.), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 р.р. (2013 р.), Заходах МОН України щодо реалізації концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2015 р.) та ін.

Засадничий принцип концепції українського дитячого садка С. Русової, що основу змісту дошкільної освіти мають складати природознавство та різні види мистецтва, не втратив, а навпаки, набув неабиякої актуальності в наш час, оскільки прилучення дитини до краси і гармонії природного довкілля, пробудження її творчих сил і бажань займатись різними видами експериментальної діяльності та праці в природі – надзвичайно важливе завдання сучасного етапу розбудови дошкільної освіти в Україні [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти [Електронний ресурс] / Затв. наказом МОН України «Про затв. Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція)» від 22.05.2012 №615/ Режим доступу <http://mon.gov.ua/activity/education/doshkilna/basic1/>
2. Беленька Г.В. *Розвиток дошкільника в процесі набуття ним еколого-природничої компетентності* / Г.В.Беленька // Стандарти дошкільної освіти. - К.: Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2014 / Режим доступу <http://elibrary.kubg.edu.ua/3882/>
3. Зайченко І.В. Педагогічна концепція С.Ф.Русової: Навч. пос. для студ. пед. спец. Вузів / І.В.Зайченко / Передм. М.Д.Ярмаченка. - 3-вид., доп. і переробл. - Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2006. - 232 с.
4. Педагогічна спадщина Софії Русової і сучасна освіта: [наук.-метод. пос.] / За ред. В.Г. Слюсаренка, О.В. Проскури. – К.: ІЗМН, 1998. – 194 с.
5. Пшеврацька О.В. Психолого-педагогічні засади організації суспільного дошкільного виховання в працях С. Ф. Русової: дис. .. канд. пед. наук: 13.00.08 / Пшеврацька О. В.; Київ. міжрег. ін-т удоск. вчит. ім. Б.Грінченка. – К., 2002. – 190с.
6. Русова С.Ф. В дитячому садку // Русова С. Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996. – С. 185–201.

7. Русова С.Ф. Весна і діти // Софія Русова і Галичина: Зб. стат. і матер. Упор., прим., дод. З.І. Нагачевська. – Івано-Франківськ: Вік, 1996. – С. 56–57.
8. Русова С.Ф. Нова школа / Барви творчості. – К., 1995. – С. 18-30.
9. Русова С.Ф. Природознавство в сучасному вихованню // С.Русова: З маловідомого і невідомого. - Ч.1 «Несторка української педагогічної літератури...» / Упор. О.Джус, З.Нагачевська. - Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. - С.130-135.
10. Русова С.Ф. Шкільні екскурсії та їх значення // Світло. – 1911. – № 8. – С. 25-34.
11. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.